

Пахольчук В.В.

ад'юнк

Військового інституту

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Pakholchuk Vadym

Associate

Military Institute

Taras Shevchenko National University of Kyiv

СИСТЕМНИЙ ПІДХІД ДО АНАЛІЗУ ЗАХОДІВ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗБРОЙНИХ СИЛ

SYSTEM APPROACH IN THE ANALYSIS OF FINANCIAL SUPPORT OF THE ARMED FORCES

Питання участі у збройних конфліктах є надзвичайно актуальним сьогодні. Війни стають комплексними та торкаються економічних, ресурсних, етнічних проблем, зумовлюють руйнівний вплив на військово-політичну ситуацію в країні та економічні системи, тому у цій статті основну увагу приділено виокремленню саме військових економічних систем. У зв'язку з нинішньою ситуацією та військовим конфліктом в Україні ми шукаємо нові шляхи для ефективного аналізу та контролю над видатками в обороні. Мета дослідження полягає у тому, щоб оцінити та запропонувати основні військові економічні системи та розглянути порядок їх функціонування. Результатом проведеного дослідження системного підходу до аналізу заходів фінансового забезпечення Збройних сил є виокремлення ключових військових економічних систем та розгляд взаємозв'язків, які виникають між ними. Цей підхід і методологія є універсальними і можуть бути використані для подальших досліджень у сфері військових фінансів.

Ключові слова: системний аналіз, військовий бюджет, фінансове забезпечення, Збройні сили, корупційні ризики, внутрішній контроль.

Вопрос участия в вооруженных конфликтах является чрезвычайно актуальным сегодня. Войны становятся комплексными и касаются экономических, ресурсных, этнических проблем, обуславливают разрушительное воздействие на военно-политическую ситуацию в стране и экономические системы, поэтому в этой статье основное внимание уделено выделению именно военных экономических систем. В связи с нынешней ситуацией и военным конфликтом в Украине мы ищем новые пути для эффективного анализа и контроля над расходами в обороне. Цель исследования состояла в том, чтобы оценить и предложить основные военные экономические системы и рассмотреть порядок их функционирования. Результатом проведенного исследования системного подхода к анализу мер финансового обеспечения Вооруженных сил является выделение ключевых военных экономических систем и рассмотрение взаимосвязей, которые возникают между ними. Этот подход и методология являются универсальными и могут быть использованы для дальнейших исследований в области военных финансов.

Ключевые слова: системный анализ, военный бюджет, финансовое обеспечение, Вооруженные силы, коррупционные риски, внутренний контроль.

In this article, the main emphasis of the research was done on the theoretical and practical approaches to the military financial systems. Military finance is one of the biggest components in the government financial system of Ukraine. According to the political situation and military conflict in Ukraine, we are searching for new approaches to estimate military expenditures efficiently. The amount of data increasing sharply. So, the problem of data evaluation and comparison is so actual today. Today we are talking about NATO integration and cooperation. As a result, we need to develop our approaches for understanding the military financial systems. Our purpose in this article was to find that basis to distinguish characteristic features of those systems. Relations in systems could become the source for future researches. The military-economic system refers to a complex of elements and relationships, naturally associated with each other, but which has new properties that are absent in individual elements and relationships. The Armed Forces can be considered as a complex of two interconnected types of

military systems: logistics systems and functioning systems. Logistic systems are a set of organs supplying weapons, military equipment, and other tangible means. This classification of systems helps to determine the role and place of the individual units of the military mechanism, in general, evaluate the results of their activities and determine the cost of implementing individual measures. If in the process of work received or expected performance results do not meet the requirements, then there is a need to solve the problem in the framework of the system approach to problem analysis. The task of the system approach is to construct the economic system, to reconstruct it, to find the most successful components of it, to find the optimal connections between the elements. In our work, we proposed the basic systems and approaches to their consideration on the example of the Armed Forces. The task of the analysis of financing of military formations involves determining the initial state of the system of the military unit, command, etc., identifying the internal relations between its elements and evaluating the quantitative values of the characteristics of the quality of the system's operation. The result is the development of various ways and options for the functioning of the system in order to achieve the ultimate goals in different conditions, both in peacetime and at wartime. In further research, it is expedient to draw attention to the components of military economic systems, the links between their elements.

Key words: system analysis, military budget, financial security, Armed forces, corruption risks, internal control.

Постановка проблеми. Для України питання участі у збройних конфліктах є одним із найбільш актуальних. Війни набувають більш комплексного характеру та торкаються економічних, ресурсних, етнічних проблем, стають системними. Початок XXI ст. охарактеризувався появою нового поняття гібридних воєн. Вони зумовлюють необхідність використання комплексного, системного підходу до аналізу фінансового забезпечення військ. Це дасть змогу врахувати всі взаємозв'язки, які виникають нині між об'єктами різних систем.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми розвитку фінансового забезпечення Збройних сил та поняття сучасних воєн досліджували багато вітчизняних учених, серед яких: Б. Андресюк, О. Василик, А. Гальчинський, А. Даниленко, Т. Ковальчук, І. Лукінов, І. Марко, В. Мунтіян, С. Вікулов, В. Федосов, А. Чухно, О. Чеберяко, З. Варналій та ін. [1-6]. Проте, з огляду на сучасний стан розвитку міжвидових та міждисциплінарних зв'язків, було б доцільне звернути увагу та охарактеризувати ці процеси саме з погляду системного підходу. Тема роботи залишається актуальною у зв'язку з участю України у збройних конфліктах, нарощуванням свого оборонного потенціалу, що в умовах ринкової економіки та обмеженості фінансових ресурсів зумовлює необхідність обґрунтованості оборонних витрат та підвищення їх ефективності.

Метою дослідження є розкриття сутності системного підходу до аналізу питань фінансового забезпечення військ, виділення основних складників та взаємозв'язків між ними, їхнього впливу та перспектив подальшого використання підходу до моделювання процесів фінансового забезпечення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Системний підхід являє собою науковий методологічний напрям, мета якого – створення

засобів і методів дослідження складних за своєю організацією об'єктів [7].

В основі системного підходу лежить діалектичний зв'язок аналізу і синтезу. Суть системного підходу полягає у розгляді всіх проблемних питань (основних і другорядних) з єдиних позицій цілісності, що дає змогу аналізувати всі зовнішні і внутрішні зв'язки, економічні відносини, враховувати їхній вплив на ті чинники, зміна яких призводить до знаходження найкращих способів (варіантів) досягнення мети. Системний аналіз, по суті, реалізує вимоги системного підходу й являє собою сукупність наукових методів і засобів, які дають змогу вирішувати практичні завдання в різних сферах цілеспрямованої діяльності людей [2].

Системний підхід є основоположним під час фінансово-економічного аналізу. Він необхідний у процесі комплексного перспективного планування, створення зразків озброєння і забезпечення життєдіяльності військ.

Для розкриття сутності системного підходу до завдань фінансового забезпечення необхідно сформулювати поняття системи, провести класифікацію систем і розглянути методи їх дослідження.

Усі об'єкти, явища і процеси у природі й суспільстві взаємопов'язані та впливають один на одного. Виділяючи для аналізу будь-який навіть незначний за масштабом об'єкт або економічний процес, необхідно розглядати його у складі всіх оточуючих і супутніх об'єктів або процесів. Однак такий метод аналізу може виявитися надзвичайно громіздким, а результати аналізу будуть слабо реагувати на зміни аналізованого об'єкта. У цьому разі доцільно об'єкт аналізу виділити з навколишнього середовища [8].

Але, виділяючи об'єкт для аналізу, обов'язково слід врахувати всі або хоча б найбільш істотні зв'язки між об'єктами. Об'єкт вивчення – це не просто сукупність елементів,

що входять до нього, а щось більше, що є наслідком їх взаємозв'язків. Об'єкт, що складається з тих же елементів, але з іншими зв'язками, утворює інший об'єкт, іншу систему. Наприклад, тактична група, що включає особовий склад, озброєння і військову техніку, може бути скорочена або розгорнута підрозділами, що входять до складу оперативного командування або частини центрального підпорядкування. Водночас необхідно розглядати діяльність підрозділів як елемент діяльності Збройних сил, а також ураховувати зв'язок бойової підготовки із завданнями, що стоять перед командуванням. Інший приклад – діяльність ремонтного підрозділу можна розглядати автономно, але при цьому необхідно враховувати його зовнішні зв'язки, що впливають на постановку завдань, пов'язаних із ремонтом військової техніки.

Системний підхід передбачає застосування цілої низки понять і визначень. До них відносяться поняття системи, ієрархії, структури, середовища та ін. Оперування цими поняттями дає змогу розглядати складне явище як сукупність простіших явищ, що мають між собою зв'язки у вигляді взаємовідносин і потоків інформації. Своєю чергою, можна проводити побудову складної системи із сукупності простих підсистем з урахуванням єдності вирішуваних ними завдань.

Система у перекладі з грецької означає «ціле, складене з частин». Загалом під системою розуміється безліч елементів із набором зв'язків між ними, а також із зовнішнім середовищем [12]. Елементи в системі мають свою структуру, тобто стійкі зв'язки, що забезпечують збереження основних властивостей. За такого трактування системами є: військові частини (командування, види збройних сил), будівлі та споруди, озброєння та військова техніка, зібрана з певних вузлів і деталей, та ін.

Важливою рисою систем, що розглядаються в економічному і військово-економічному аналізі, є наявність правових та фінансово-економічних відносин між елементами. Ці відносини в системах, що включають відносини людей, носять усвідомлений і цілеспрямований характер. У цьому сенсі економічні системи носять суспільний характер, а під відносинами слід розуміти порядок підпорядкованості та обов'язки, встановлені законами та статутами. Наприклад, зміст наказів і директив визначає порядок підпорядкованості, систему обліку, звітності та ін.

Під військовою системою слід розуміти сукупність органів військово-політичного керівництва, військ, підприємств оборонно-промислового комплексу і відносин між ними. Найбільш близькими до визначення військової системи є формулювання військової організації.

Відповідно до оборонної доктрини України, основу обороноздатності держави становлять саме Збройні сили. Вони є складовою частиною забезпечення обороноздатності України на рівні, достатньому для запобігання виникненню збройного конфлікту, а в разі збройного конфлікту – для його локалізації і нейтралізації. Інші військові формування й органи призначені для виконання завдання підтримання безпеки військовими методами, а також організації управління ними [9].

У військову організацію держави також входить частина промислового і наукового комплексів країни, призначена для забезпечення завдань військової безпеки [10].

Військову систему слід відрізнити від оборонної системи, оскільки вона вирішує більш широке коло завдань запобігання та ліквідації загроз і небезпек, як зовнішніх, так і внутрішніх.

Під військово-економічною системою розуміється сукупність елементів і відносин, закономірно пов'язаних один з одним в єдине ціле, яке має нові властивості, котрі відсутні в окремих елементах і відносинах. Властивості системи – це відмінні риси, ознаки, складники її особливостей. Властивості системи можуть мати якісні описи, а іноді поряд із ним – кількісне вираження у вигляді одного або декількох показників. Наприклад, фінансово-економічна служба військового округу як система складається з таких елементів, як люди, технічні засоби, фінансово-економічна інформація, що обробляється в процесі діяльності. Усі елементи системи функціонують заради єдиної мети, що стоїть перед системою у цілому. Фінансово-економічна служба військового округу має нові властивості, які відсутні у будь-якої служби нижчих ланок.

Властивості системи в процесі її функціонування можуть змінюватися. При цьому вони можуть змінюватися не тільки в результаті діяльності самої системи, а й унаслідок змін середовища, в якій система функціонує, під впливом зв'язків системи із цим середовищем. Зв'язки можуть бути суттєвими або несуттєвими, залежно від сили їхнього впливу на показники функціонування системи. Наприклад, зміна структури управління військами у зв'язку із закінченням Великої Вітчизняної війни призвела до зміни умов функціонування фінансової служби і вирішуваних нею завдань; перспектива входження України до НАТО зумовила перехід на J-структуру військових формувань. Система є поняттям методологічним, і віднесення того чи іншого об'єкта або процесу до системи залежить від завдання аналізу.

Збройні сили є елементом військової організації, а фінансово-економічна служба, своєю

чергою, – елементом системи «Збройні сили» і т.д. Виходячи із цього, фінансова-економічна служба командування також може розглядатися, з одного боку, як елемент системи більш високого порядку, а з іншого – як самостійна система, яка володіє усіма властивими їй характерними ознаками (наявність елементів, зв'язків між ними і з середовищем, у тому числі потоків інформації).

Способи об'єднання елементів, що входять у систему, характеризують її структуру й є цілком визначеними. У результаті вивчення системи і знаходження найкращих способів її функціонування структура системи може змінюватися (зміна організаційно-штатної структури, впровадження електронно-обчислюваної техніки і т.п.).

Економічні системи ієрархічні, тобто всі їхні елементи підпорядковані. Управління елементами економічної системи нижчого рівня з єдиного центру практично неможливе. Наприклад, неможливо мати пряме і безпосереднє управління фінансовими органами військових частин безпосередньо із центрального органу управління фінансово-економічної діяльності міністерства або відомства. Тому єдина система управління дробиться на підсистеми різних рівнів, що допомагає спрощувати завдання планування і координації діяльності.

Реальні військово-економічні системи являють собою сукупність різних ієрархічних структур: галузевої (за видами Збройних сил), територіальної (за оперативними) і функціональної (за родами військ, служб). Таким чином, можна розглядати наявність підсистем і надсистем залежно від взаємного розташування систем в ієрархічній структурі. Наприклад, фінансово-економічна служба воєнного округу є надсистемою для системи «фінансово-економічна служба з'єднання» і фінансово-економічних служб частин окружного підпорядкування.

Надсистема й елементи сусідніх систем утворюють середовище. Середовище – це те, що оточує систему і впливає на неї. Так, для фінансово-економічної служби поєднання фінансово-економічної служби військового округу, командування і доволі чітких служб даного з'єднання, фінансових та господарських органів країни, а також суміжних з'єднань і частин утворюють середовище.

Зв'язки системи із середовищем реалізуються через канали обміну інформацією, і реальним утіленням зв'язків є технічні засоби, люди й інформація у вигляді наказів, указівок, звітів, що надаються у вигляді директивних указівок органу управління вищого рівня, лімітів, на які виділяються фонди матеріальних ресурсів і грошових коштів.

Збройні сили можна розглядати як комплекс двох взаємопов'язаних типів військових систем: системи матеріально-технічного забез-

печення і системи функціонування. Системи матеріально-технічного забезпечення являють собою сукупність органів, що постачають озброєння, військову техніку та інші матеріальні засоби. Вони виявляють свої властивості в системах другого типу, до числа яких можуть бути віднесені:

- система навчання і виховання особового складу (підготовка окремих військовослужбовців, відділення, взводу, роти і т.д.);

- система бойових дій військ (бій, операція);

- система заходів, що забезпечують бойову підготовку особового складу (вдосконалення навчально-матеріальної бази, фінансове забезпечення військ, матеріальне забезпечення і т.д.).

Така класифікація систем допомагає визначити роль і місце окремих ланок військового механізму, у цілому оцінювати результати їхньої діяльності і визначити витрати на здійснення окремих заходів.

Водночас потрібно наголосити на важливості системного підходу з огляду на перспективи функціонування внутрішнього контролю у Збройних силах. Це дає змогу правильно визначити та розділити рівні виникнення ризиків, визначити необхідні заходи, які мають виконувати учасники системи на різних рівнях для їх уникнення. В умовах Євро- та НАТО-інтеграції одним із найважливіших напрямів, на які звертають увагу міжнародні експерти, є боротьба з процесами, характерними для тіньової економіки, та корупційними складниками. Перспективним методом боротьби у рамках системного підходу з даними процесами є локалізація того, на яких рівнях та за яких умов виникає ризик, формування комплексу методів для їх попередження, попередньої верифікації робіт, ефективні методи контролю уже здійснених робіт, але насамперед – це побудова прозорих процесів кадрового менеджменту, фінансового, матеріального та технічного забезпечення функціонування Збройних сил. На даному етапі, враховуючи існуючу ситуацію з корупційними ризиками в Україні, оцінка яких ґрунтується на звітах контролюючих органів та міжнародних звітах, будь-який позитивний ефект реформ може бути послаблений або навіть повністю знівельований у зв'язку з наявними корупційними та «тіньовими» ризиками, що наявні у рамках функціонування систем. Існує також підхід, який поєднує у собі жорстку централізацію обліку та децентралізацію повноважень і передбачає створення у рамках Збройних сил єдиної юридичної особи. Проте ефективність такої системи в умовах відсутності єдиної автоматизованої системи управління військами буде низька, але це дасть змогу вийти на новий рівень в управлінні ресурсами,

особовим складом та підвищити рівень як забезпеченості, так і бойової готовності військ.

Висновки з проведеного дослідження. Якщо у процесі роботи отримані або очікувані результати функціонування не задовольняють вимоги, які висувуються, тоді виникає необхідність у вирішенні завдання в рамках системного підходу до аналізу проблеми. Завдання системного підходу зводиться до конструювання економічної системи, її реконструкції, відшукання найвдаліших її складників, пошуку оптимальних зв'язків між елементами. У роботі було запропоновано основні системи та підходи до їх розгляду на прикладі Збройних сил. Завдання аналізу фінансування військових формувань передбачає визначення

вихідного стану системи військової частини, командування тощо, виявлення внутрішніх зв'язків між її елементами, виявлення потенційних ризиків (зокрема, корупційних) і оцінку кількісних значень характеристик якості функціонування системи. Кінцевим результатом є розроблення різних способів і варіантів функціонування системи в інтересах досягнення кінцевих цілей за різних умов як у мирний, так і у військовий час. У подальших дослідженнях доцільно звернути увагу саме на складники військових економічних систем, зв'язків між їх елементами, провести моделювання впливу складників тіньової економіки, корупційних та інших ризиків на ефективність їх функціонування.

Список використаних джерел:

1. Семеніхін І.М., Медведєв, Ю.Б., Ващенко І.В. Фінансове забезпечення збройних сил в умовах ринкової економіки України : монографія. Київ, 2006. 232 с.
2. Военно-экономический анализ / С.Ф. Викулов и др. Москва : Воениздат, 2001. 350 с.
3. Федосов В.М. Государственные финансы : учебное пособие. Киев, 1991. 276 с.
4. Андресюк Б.П. Реформування Збройних сил на сучасному етапі: виступи, інтерв'ю, статті. Київ, 2002. 192 с.
5. Чеберяко О.В. Фінансове забезпечення оборони України як основа національної безпеки в умовах збройної агресії РФ. *Scientific Letters of Academic Society of Michal Baludansky*. 2017. № 5. Т. 2. С. 49–58.
6. Чеберяко О.В., Варналій З.С. Фінансові передумови та оцінка фінансування оборони в умовах російсько-української гібридної війни. *Науковий вісник Полісся*. 2017. № 4. С. 143–149.
7. Купалова Г.І. Теорія економічного аналізу : навчальний посібник. Київ : Знання, 2008. 639 с.
8. Гаркуша Н.М., Цуканова О.В., Горошанська О.О. Моделі і методи прийняття рішень в аналізі та аудиті : навчальний посібник. Київ : Знання, 2012. 591 с.
9. Указ Президента України від 2 вересня 2015 року № 555/2015 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 2 вересня 2015 року «Про нову редакцію Военної доктрини України».
10. RAND Security Sector Reforms in Ukraine. *RAND Corporation*. URL : https://www.rand.org/pubs/research_reports/RR1475-1.html.
11. Викулов С.Ф. Военно-экономический анализ: история, методология, проблемы. *Вооружение и экономика*. 2012. № 4. С. 86–97.
12. Словник української мови : словник-довідник / авт.-уклад. В Жайворонок. Київ : Просвіта, 2012. 1320 с.

References:

1. Semenikhin I.M., Medvedjev Ju.B. & Vashhenko I.V. (2006). Finansove zabezpechennja zbrojnykh syl v umovakh rynkovoji ekonomiky [Financial support of the Armed Forces in market economy conditions] Ukrainy. Kyiv: Dim Dmytra Buragho. (in Ukrainian)
2. Vykulov S.F., Zhukov G.P., Tkachev V.N. & Ushakov V.Ja. (2001). Voенно-ekonomycheskyj analiz [Military – economy analysis]. Moscow: Voennyizdat. (in Russian)
3. Fedosov V.M. (1991) Ghosudarstvennyye fynansy [Public finance]. Kyiv; Lybidj. (in Russian)
4. Andresjuk B.P. (2002). Reformuvannja Zbrojnykh Syl na suchasnomu etapi [Reforming the Armed Forces at the present stage]. Kyiv: Universytetsjke vydavnyctvo "Puljsar". (in Ukrainian)
5. Cheberjako, O.V. (2017). Finansove zabezpechennja oborony Ukrainy yak osnova natsionalnoi bezpeky v umovakh zbroinoi ahresii RF [Financial security of Ukraine as a basis for national security in the face of armed aggression of the Russian Federation]. *Scientific Letters of Academic Society of Michal Baludansky*, vol. 5, no. 2, pp. 49–58. (in Ukrainian)
6. Cheberyako, O.V. & Varnalii, Z.S. (2017). Financial Prerequisites And Assessment Of Defense Under The Conditions Of Russian-Ukrainian Hybrid War. *Scientific Bulletin Of Polissia*, vol. 4, no. 12, pp. 143–149. doi:10.25140/2410-9576-2017-1-4(12)-143-149.
7. Kupalova Gh.I. (2001). Teorija ekonomichnogho analizu [Theory of economic analysis]. Kyiv: Znan-nja. (in Ukrainian)
8. Gharkusha N.M., Cukanova O.V., Ghoroshansjka O.O. (2012). Modeli i metody pryjnattja rishenj v analizi ta audyti [Models and methods of decision making in analysis and audit]. Kyiv. (in Russian)

9. Decree of the President of Ukraine from 24.09.2015 №555/2015 "Pro rishennja Rady nacionaljnoji bezpeky i oborony Ukrajinjy vid 2 veresnja 2015 roku "Pro novu redakciju Vojennoji doktryny Ukrajinjy".
10. RAND Security Sector Reforms in Ukraine (2016). *RAND Corporation*. Retrieved from: https://www.rand.org/pubs/research_reports/RR1475-1.html.
11. Vykulov S.F. (2012). Voenno-ekonomycheskyj analiz: istoriya, metodologiya, problem [Military – economic analysis: history, methodology, problems]. *Vooruzhenie i ekonomika*. (4), 86–97. (in Russian)
12. Slovnyk ukraïnskoi movy: slovnyk-dovidnyk (2012) [Ukrainian language dictionary]. Kyiv: Prosvita.